

שם משמואל שמות פרשת וארא שנה תרעח. 1.

ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם וגו' העתירו בעדי. ובאבן עזרא מלת העתירו בעדי היתה ראוי' להקדים, כי הטעם העתירו בעדי ותסור זו המכה ואז אשלח אתכם וכו', עכ"ל. וי"ל שבדקדוק גדול נאמר בסדר הזה, דהנה כתיב לעיל (ז' ג') ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי וגו' וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים. והטעם כי למען גאולת ישראל לא הי' צריך לכל אלה, ואם פרעה יסרב לשלחם הי' יכול לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצרים, או כמ"ש ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ. אבל הכוונה שיתפרסם שמו הגדול והקדוש בעולם ע"י ריבוי המופתים אחר סירובו של פרעה ואחר הבחנו עשר פעמים הוא וכל חכמיו וכל חרטומיו, עד שלא נשאר שום ספק בכל העולם ונתגלה ונתפרסם אשר הו' הוא אלקים. וכמו שאמר יתרו, שלא הניח ע"ז שלא עבדה והי' בקי בכל עניינם, עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. וע"כ היתה הכוונה שפרעה ומצרים יעשו תשובה ויכירו את מעשה ה' ויקבלו עול מלכותו עליהם ויתנו לו כתר מלוכה, כמו שיהי' לעתיד. וע"כ אם אמר העתירו בעדי ואשלח וגו' לא הי' זה נחשב לתשובה כלל אלא כעין משא ומתן ותנאי קודם למעשה אם תעשה לי כך אז אעשה גם אני לך כך, ואין זה נחשב לתשובה כלל שהרי אלמלא לא תסור ממנו המכה הוא נשאר בסירובו, ועיקר התשובה היא מחמת הכרת החטא ולהצדיק עליו את הדין, וכמ"ש (נחמי' ט') ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו, ואחת היא אם יסיר ידו ממנו או אפי' יוסיף להכותנו על אחת שבע, נמי הוא מתחרט על עווננו. וזהו שאמר פרעה ברישא אנכי אשלח אתכם בלי שום תנאי ואפי' לא תסור ממנו המכה נמי בדעתו לשלח ואז רק אז יתכן לבקש מהם שיעתירו בעדו, וע"כ הגם שבמעשה ההעתרה קודמת שזה יתכן ברגע אחד מ"מ לכוונה הנ"ל נכתבה לבסוף, ואולי גם אבן עזרא לא קאמר אלא על המעשה אבל למקראה בודאי קבלת השילוח קודמת וזה לימוד גדול בענין התשובה והחרטה איך צריכה להיות בלי שום תנאי, ואחת היא אם יתפלל ויענה או אם ח"ו לא יענה, ואפי' ח"ו עוד יוסיף להכותנו אחת תהי' בעיניו החרטה והתשובה, ואז היא תשובה שלימה ובודאי תתקבל תפלתו, כמו שהבטיח לנו כמ"ש (דברים ד') כה"א בכל קראנו אליו

שם משמואל שמות פרשת וארא שנה תרעח. 2.

כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' הקולות יחדלון והברד לא יהי' עוד וגו'. וברש"י כצאתי את העיר מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים. ויש להבין למה במכת צפרדע כתיב ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק שהיא בתוך העיר

משה וגו'. וכן במכת ערוב כתיב ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל ה' וכן במכת ארבה ויצא מעם פרעה ויעתר אל ה', דבכל אלו משמע מיד בתוך העיר, ולמה ישתנה הדבר במכת ברד:

ונראה דהנה יש לדקדק דבמכת ברד כתיב נטה את ידך על השמים פירש"י ומדרש אגדה הגביהו הקדוש ברוך הוא למשה למעלה מן השמים. ויש להבין למה לא פירש כן במכת חושך דכתיב נמי נטה ידך על השמים שהגביהו למעלה מן השמים:

ונראה דהנה במכת ברד כתיב ואש מתלקחת בתוך הברד, וברש"י נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא, ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם, פירוש שהופיע כח עליון שהוא למעלה מהתחלקות אש ומים, והיו מתבטלין ממחלקותם. והנה שמים אמרו ז"ל (ב"ר פ' ד') שהם מאש ומים פתוכין זה בזה, והיינו שמאיר עליהם אור גדול עליון למעלה מהתחלקות אש ומים, עד שאש ומים מתבטלין אליו, ע"כ יכולין לדור בכפיפה אחת. וע"כ פירש בהא דנטה ידך על השמים, היינו להוריד המכה ממקום עליון זה, שגם השמים שהם אש ומים מתבטלין אליו, ומובן שהוא למעלה מהשמים, ע"כ פירש שהקב"ה הגביהו למשה למעלה מן השמים כדי שיוריד המכה משם. אבל במכת חושך אין בו ענין זה, ע"כ לא פירש בו זה, כי לאו מלישנא דכתוב דייקו רבותינו ז"ל כן, אלא ביודעם הענין שכן הוא פירשו כן:

והנה בהא דלא התפלל בתוך הכרך לפי שהיא מלאה גלולים, יש להבין למה מעכב זה בעד התפלה, מ"ש מצואה דכתיב (דברים כ"ג) והי' מחניך קדוש ומ"מ בכיסוי תליא מילתא וגלולים מעכבים אפי' מבית לבית בכל העיר. ועוד הרי אנו שרויין בין העמים עובדי ע"ז ולא מצינו שאסורה עלינו התפלה, ומפורש בכתוב (מלכים א' ח') בתפלת שלמה המלך ע"ה ושבום שוביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה וגו' והתחננו אליך בארץ שוביהם וגו' והתפללו אליך דרך ארצם וגו' הרי כי התפלה ישנה בגלות אף שמלאה גלולים:

אך נראה דשאני תפלה זו של משה במכת הברד, באשר כל מכת הברד באה ממקום עליון הכולל כל הפכים, ע"כ לסלק זו המכה נמי הי' צריך להגיע בתפלתו כ"כ למעלה מכל הפכים, ע"כ היתה מזיקה לזה ע"ז אף שאיננה אתו בבית, אלא שהיא אתו בעיר שהיא כלל אחד. וכן מצינו נמי במאמר החודש הזה לכם שהי' בארץ מצרים ולא בתוך הכרך מפני שהיא מלאה גלולים, כי דיבור חמור כזה הפיח רוח חיים חדשים ממקור החיים בלב ישראל כמו שהגדנו בזה באריכות במקום אחר, ע"כ הזיקה נמי ע"ז שהיא בכלל העיר. אבל שאר התפלות וכן תפלת משה במכות צפרדעים ערוב ארבה שלא הי' בהם ענין זה לא הזיקה ע"ז

עברא דדשא 3.

שהם בעלי חיים בלי דעת, ומוטבע בהם חוש טבעי לברוח מן המות, מ"מ כשידעו שכך הוא רצון ה' קפצו לתוך התנורים, כי הטבע עצמו יודע שאין קיום אחר מלבד עשות רצון ה', פקודתך שמרה רוחי, וזה מה שאמרו חז"ל (תנ"ך פק 1) צפרדע - צפור דעה, שהיה להם דעת האמיתית, והבינו שכל החיות שלהם ומטרת החיים הוא הרצון ה', ומזה נשאו חמו"ע ק"ו 'בעצמן' ובשורש חיותן, שמטרת חיי איש יהודי הוא לקיים דבר ה', ולעשות את רצון ה' הוא הוא החיים האמיתיים, ומה שאנחנו קוראים חיים הוא דבר כוזב ובר חלוף, הכל הבל [וכל החשבונות אם יש ציווי של 'וחי בהם' או לא, זה רק אצל מי שאצלו חיים הגשמיים הם מציאות עצמית, אבל מי שמרגיש את האמת יודע שדייקא בקיום רצונו ית"ש - עמך מקור חיים (ועי' ענ"ד ח"צ עמ' עס-עו)]. ודייקא ממה שתודוס דרש דרשה זו, המלמדת על הבנת מטרת החיים בהאי עלמא, חזינן דאכן גברא רבה הוא.

דלא נצטוו על 'וחי בהם' (אחרי ית, ט), יכלו למסור עצמם, אבל חנניה וחבריו שהיו מצווים על 'וחי בהם', והיה שם ע"ז בצינעא (עי"ש במס"ס"א) שאין חייבים למסור"נ, מנלן שיש להם למסור נפשם. ועוד יש להבין שמהלשון 'עוד זו דרש' משמע שלפני כן כברייתא זו שאינה מצויה לנו והיתה מצויה למסדרי הגמרא מובאת דרשה או דרשות אחרות של תודוס איש רומי, ואם כן מדוע לא הוכיחה הגמרא שתודוס גברא רבה הוה מדרשה הראשונה כברייתא, אלא ע"כ משמע שדייקא ממה שדרש דרשה זו יש להוכיח דגברא רבה הוא.

וי"ל דיש להעמיק בלשון חז"ל נשאו קל וחומר 'בעצמן', דבדרך כלל אצל כל אדם החיים הגשמיים והחיוב לקיים רצון ה', מורגשים כשני צדדים סותרים, מצד אחד יש את חייו הגשמיים, ולאידך את רצון ה', אבל אצל הצפרדעים חזינן שאע"פ

איתא בגמרא (פסחים נג.) תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסין בלילי פסחים, שלחו לו אלמלא תודוס אתה גזרנו עליך נדוי שאתה קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ, ואמרינן (ס:) 'איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה או בעל אגרופין הוה, תא שמע עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו (י, כח) 'ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנורין ובמשארותיך', אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה'.

והקשה המהרש"א (ס"א"ג עט) דהאי ק"ו פריכא הוא, דהצפרדעים הגם שלא היו מצווין על קידוש השם, מ"מ כיון